

Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5, 08 519 264 00
kulturradet@kulturradet.se
kulturradet.se

U2020/03811/S
Utbildningsdepartementet
u.remissvar@regeringskansliet.se
kopia: anders.edin@regeringskansliet.se

Kulturrådets remissyttrande över betänkandet Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg (SOU 2020:34)

Kulturrådet har getts tillfälle att yttra sig över utredningen Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg. Yttrandet avgränsas till förslagen som rör fritidshemmen, specifikt deras samverkan med förenings-, kultur- och friluftslivet. Bakgrunden till denna avgränsning är Kulturrådets kompetensområde, framför allt våra erfarenheter från bidragsgivning till kommunal biblioteksverksamhet, kommunala kulturskolor samt inom statsbidraget till kulturell verksamhet i skolan, Skapande skola, till kommunala och enskilda skolhuvudmän.¹ Kulturrådet lämnar därför inga kommentarer om betänkandets förslag rörande pedagogisk omsorg.

Kulturrådets ställningstaganden till betänkandets förslag

Förslag om vissa uppdrag till Skolverket tillstyrkas

I betänkandet föreslås bland annat att ge flera uppdrag till Skolverket i syfte att stärka kvaliteten i fritidshemmen, bland annat att:

- Ta fram en handlingsplan för ökad kunskap och konkreta åtgärder
- I rektorsutbildningen och annat utbildningsmaterial för rektorerna inkludera fritidshemmen
- Förtydliga regelverket kring samverkan

Kulturrådet tillstyrker förslagen. Ett tydliggörande av regelverket kring samverkan borgar för att de så viktiga samarbetena mellan fritidshemmen och t.ex. civilsamhälle och kulturskola kan bli verklighet. Samtidigt vill Kulturrådet peka på risken att ta fram ytterligare informationsmaterial som riktar sig till skolhuvudmän och framför allt till rektorer. Det finns en risk att sådana informationsmaterial blir verkningslösa, då dessa grupper redan i dag får en ansenlig mängd informationsmaterial kring olika områden skickade till sig. Vi ser heller inte att satsningar på dessa åtgärder i väsentlig grad kommer att bidra till att utveckla likvärdigheten och kvaliteten i fritidshemmen.

¹ Bidragsgivningen till dessa ändamål regleras i följande förordningar: Förordning (2019:470) om statsbidrag till kommuner som bedriver kulturskoleverksamhet, förordning (2007:1436) om statsbidrag till kulturell verksamhet i skolan samt förordning (2019:470) om statsbidrag till kommuner som bedriver kulturskoleverksamhet.

Förslaget om att inkludera fritidshemmen i befintliga och nya statsbidrag till skolan

Kulturrådet anser att betänkandets förslag om att skapa incitament för ökat samarbete mellan fritidshemmen och förenings-, kultur- och friluftslivet är otydligt. Det framgår inte vilka befintliga statsbidrag som åsyftas, men både Rörelsesatsningen i skolan och Skapande skola nämns. Kulturrådet delar bedömningen att olika incitament, främst ekonomiska, i många fall bidrar till förändring och önskvärd utveckling, men anser att förslaget, så som det är formulerat, är omöjligt att ta ställning till.

Om förslaget innefattar bidraget till kulturell verksamhet i skolan, Skapande skola, vill Kulturrådet påpeka följande. För det första syftar detta bidrag till att *samtliga* barn och unga ska få del av kulturella och konstnärliga uttrycksformer och ges ökade möjligheter att själv skapa. För att kunna nå alla barn och unga med bidraget ska insatserna äga rum under den obligatoriska skoltiden. Om samtliga barn och unga ska kunna nås, är fritidshemmen således inte rätt arena då fritidshemmet inte är tillgängligt för alla. För det andra är fritidshemmen avsedda för elever upp till 13 års ålder. Forskning visar att samtliga elevers aktiva skapande utanför skoltid tenderar att minska ju äldre de blir. I fritidshemmen dominerar barn från förskoleklass och årskurserna 1–3. Kulturrådet avstyrker på dessa grunder att bidraget till kulturell verksamhet i skolan, Skapande skola, vidgas till att omfatta fritidshemmen.

Kulturrådets kommentar till förslaget om fritidshemssamordnare

Vad gäller förslaget om att inrätta en samordningsfunktion på huvudmannanivå, så kallade fritidshemssamordnare, ser Kulturrådet positivt på detta, men vill tillägga att behoven av kommunal samordning förefaller finnas inom många områden som rör barn och ungas levnadsvillkor. Kommunala huvudmäns ansökningar om kulturskolebidrag innehåller till exempel samarbeten med bibliotek och fritidsgårdar men också utvecklingsprojekt som involverar skola och fritidshem. Ett utökat samarbete mellan nämnda kommunala verksamheter är i regel beroende av intern samordning och personella resurser på huvudmannanivå. Kulturrådet instämmer alltså i behovet av en ökad samordning, men vill poängtera att samordningsfunktionen inte nödvändigtvis bör begränsas till fritidshemmen, utan möjligen bör omfatta en bredare samordning, inklusive fritidshemmens kontakter med andra aktörer som arbetar för ungas rätt till en meningsfull fritid.

Övriga förslag

Merparten av betänkandets förslag ligger utanför Kulturrådets kompetensområde. Vad gäller förslaget som syftar till att överbrygga fysiska avstånd genom att kommuner och regioner ska erbjuda kostnadsfria transporter, är det enligt betänkandet oklart hur det ska hanteras då ansvaret ligger på regional nivå. Kulturrådet ser dock ett värde i att transportfrågan utreds, då barns tillgång till kulturskola i många fall begränsas av regelverket för skolskjuts.

Utgångspunkterna för Kulturrådets ställningstagande

I likhet med vad som anförs i betänkandet anser Kulturrådet att fritidshemmet är ett viktigt inslag i de yngre elevernas vardag. I både glesbygd och stad finns verksamhet som kan

stimulera elevernas lärande och samtidigt utgöra en trygg ram för barns utveckling genom att erbjuda lärande, vila och vidgade sociala kontakter. Så väl idrotten, friluftslivet som kulturen torde ha mycket att tillföra fritidshemmen. Ett ökat samarbete med kultur-, idrotts- och friluftslivet kan erbjuda fritidshemmens barn andra upplevelser och aktiviteter än vad som i regel erbjuds av den befintliga personalen på fritidshemmen. Fritidshemmens uppdrag skulle således ha mycket att vinna på ett närmare samarbete med idrott, kultur och friluftsliv.

Kulturrådet konstaterar att flera av de utmaningar som gäller fritidshem, också gäller kulturskolan. En gemensam utmaning för fritidshem och kulturskola är svårigheten att nå alla barn och unga. De barn som ofta inte får tillgång till fritidshemmens verksamhet på grund av att deras föräldrar inte arbetar eller studerar är också underrepresenterade bland kulturskoledeltagarna. Kulturrådets studier visar att såväl föräldrars utbildningsnivå som barnens bakgrund i form av födelseland påverkar deltagandet i kulturskolan. Barn vars föräldrar har lägre utbildningsnivå och som är födda i ett annat land utgör en mindre andel bland elever på kulturskolan än vad de gör i riket i sin helhet.

Genom ett närmande mellan kulturskola och fritidshem skulle många barn kunna erbjudas en ökad kontakt med kultur i bred mening samtidigt som de får ökad kunskap om kulturskolan och vilka aktiviteter som erbjuds. Detta kan i sin tur sänka tröskeln för deltagande i kulturaktiviteter och öka chansen att barnen fortsätter på kulturskolan på sin fritid längre fram. Ett närmande mellan fritidshem och kulturskola kan även ha potential att minska konflikter till följd av att eleverna inte längre får lämna skolans lektioner för att få sin kulturskoleundervisning, det som benämns "spela på skoltid". Denna fråga är mycket angelägen för kulturskolorna. Dock behöver regelverket förtydligas. Det kan också finnas samordningsvinster kring skolskjutsfrågan eftersom andra aktörer, såsom civilsamhälle (idrott m.m.) och friluftsliv, skulle kunna samordna sig tillsammans med kulturliv och kulturskola.

Kulturrådet ser dock flera praktiska och organisatoriska hinder för att ett närmande mellan kulturskolan och fritidshemmen ska kunna förverkligas. Många kommuner har stora svårigheter att rekrytera utbildad personal till såväl förskolan som till grund- och gymnasieskolan. Till kulturskola och annan verksamhet, där delade tjänster och kvällsarbete kan påräknas, konstateras också stora utmaningar. I kulturskolans fall har universitet och högskolor genom det så kallade Kulturskoleklivet fått medel för att utveckla kurser i pedagogik för konstnärer som vill arbeta med barn och unga. Men trots satsningen har platserna svårt att fyllas och rekryteringsproblemen kvarstår.

Vad gäller de verksamheter som är särskilt utpekade i betänkandet, kulturlivet, idrotten och friluftslivet, vill Kulturrådet anföra följande:

Kulturskolan, både i landsbygds- och stadsnära kommuner, har i många fall ett nära samarbete med grundskolan. Det handlar om anpassad schemaläggning så att elever får möjlighet att nyttja håltimmar och raster för sin kulturskolelektion, men också samverkan kring lokaler och större aktiviteter. Kulturskolan, som inte är en lagstadgad verksamhet, har större svårigheter att få ingång i skolans vardag och skulle i så måtto vara betjänt av ett närmare samarbete med fritidshemmen. Huruvida det är praktiskt möjligt att utöka samarbetet så att det inte bara omfattar kulturskolans elever utan även barnen på fritidshemmet som inte går i kulturskolan, är dock osäkert. Framförallt handlar det om begränsningar i personella resurser. Kulturskolans lärarkår ofta är fullbelagd med att

undervisa kulturskolans befintliga elever. De kan därför ha svårt att bedriva undervisning vid den tiden som fritidshemmet är öppet. Logistiska hinder, till exempel geografiskt avstånd mellan pedagogens arbetsplats och fritidshemmet, behöver också hanteras.

Vad gäller idrott och friluftsliv samt annan kulturell verksamhet riktat till barn har den traditionellt bedrivits av ideella krafter. Så väl friluftsliv som organiserad barnidrott är oftast beroende av föräldrar och äldre ungdomar, som frivilligt eller mot en liten ersättning (t.ex. som domare) engagerar sig. En stor del av dessa individer är dock själva upptagna med arbete eller utbildning under fritidshemmets öppettider, vilket försvårar möjligheten för fritidshemmet att erbjuda verksamhet med externa ledare. Stora delar av civilsamhällets organisationsliv har därtill burits av pensionärer som nu och inom överskådlig framtid kan behöva avstå att aktivera sig på samma sätt som tidigare. Vad gäller utbildning i kulturella uttryck riktat till barn, är utbudet av kommersiella aktörer bredare i städer och stadsnära områden. Starkare kommersiella inslag har på sistone uppmärksammats inom idrott och även vad gäller ungdomar även inom friluftslivet.

Handläggningen av ärendet

Detta beslut har fattats av generaldirektör Kajsa Ravin efter föredragning av utredare Ingrid Skare. I beredningen av ärendet har även vikarierande enhetschefen Heli Hirsch och utredaren Fabian Sjö deltagit.

På Kulturrådets vägnar

Kajsa Ravin
Generaldirektör